

В.Брич

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Згідно концепції людського розвитку, яка розроблена ООН найголовнішою метою суспільного розвитку є забезпечення основних потреб людини в найнеобхідніших сферах життєдіяльності – харчуванні, одязі, житлі, медичному обслуговуванні та економічному зростанні, як можливості для більш повного задоволення потреб. В багатьох економічно-розвинутих державах з цією метою визначається “індекс споживчих настроїв” (consumer sentiment index CSI), що дає можливість прогнозувати розвиток регіонів в економічному і соціальному аспектах.

На протязі останнього десятиліття експонента спаду рівня життя населення України неухильно прямує вниз, не дивлячись на те, що останнім часом на урядовому рівні впроваджується теза щодо покращення ряду макроекономічних показників. Деяко узагальнений аналіз ситуації приводить до розуміння можливих шляхів зміни в економічному і соціальному житті. Насамперед, це єдність прогресу в фінансово-економічній, управлінській, структурно-технологічній сферах.

Сам по собі науково-технічний прогрес не є панацеєю, він спроможний на ефективність тільки у взаємодії із всіма сторонами суспільного розвитку та повинен проявлятися збалансовано у всіх галузях, інакше можуть бути навіть і негативні наслідки: трагедія Чорнобиля мала би значно менший вплив при політичній відкритості радянського суспільства. Стрибок, коли інші галузі підтягнуться до нових сучасних технологій в провідних сферах минаючи перехідний період технологічного оновлення, неможливий.

Основний напрям оздоровлення економіки полягає в макростабілізації на основі структурної перебудови, технологічних нововведень у всіх галузях господарського комплексу, ресурсозбереженні.

Одним із моментів в ресурсозбереженні може бути акцент саме на ресурсодобувних галузях, оскільки саме тут прослідковується найбільше зловживань і недоробок, при низьких технологіях. Адже це галузі, які мають ще значний експортний і внутрішні потенціали та при певній технологічній і структурній політиці могли б стати фінансовою основою значної частини нововведень.

Суттєвий вплив на рівень життя населення має система оплати праці. Проте в останній період заробітна плата перестає виконувати притаманні їй функції.

З одного боку позитивним є те, що на відміну від радянської системи, де заробітна плата визначалась на основі встановлених нормативів, в даний час все залежить від кон'юнктури на ринку товарів випущеної підприємством продукції. З іншої сторони через бездарність та безгосподарність багатьох керівників підприємств посилюється соціальна диференціація. В економічно розвинених державах діапазон зарплат в основній масі працівників коливається в межах 5-10 раз, в нас же цей показник становить 30 і більше.

Через необгрунтовану диференціацію в рівнях заробітної плати між державним і недержавним сектором різниця в оплаті праці ще більше посилилась. Не останню роль в цьому зіграв Закон “Про оплату праці” згідно з яким було звужене втручання держави в механізм з оплати праці до встановлення розміру мінімальної заробітної плати, умов, розмірів та норм оплати праці працівникам державних установ.

Питання необхідності державного регулювання оплати праці не однозначне. Так, при

необхідності стримувати зростання загального фонду оплати праці з метою зменшення впливу заробітної праці на темпи інфляції, то регулювання як таке можна відмінити, а при потребі посилення контролю в державному секторі економіки введення державного регулювання необхідне.

Державне регулювання оплати праці часто не є ефективне в частині зменшення диференціації, ліквідації диспропорцій, тому доцільним є ширше використання угод різних рівнів.

Які ж найбільш негативні наслідки несе за собою зниження рівня заробітної плати у структурі грошових фондів. Насамперед, це натуралізація господарства, та і зниження позитивної мотивації до високопродуктивної праці.

Низька ціна за працю призводить до зменшення платоспроможності населення, виробництва, і в кінцевому результаті, до звуженого відтворення робочої сили.

При ситуації яка склалась, коли більшість підприємств вдають, що платять заробітну плату, а працівники роблять вигляд, що вони працюють не може тривати безкінечно. Звичайно, такий період був необхідний для нівелювання соціального вибуху, протерано чи пізно приховане безробіття перейде у відкрите. Неприємно констатувати, що за такий достатньо довгий період практично нічого не зроблено для виходу із такої ситуації. Більше того, протягом кількох років мала місце тенденція затримки виплати заробітної плати, що не могло не відбитись на життєвому рівні населення.

В зв'язку із затримкою і невилпатою зарплат кількість фактично відпрацьованого робочого часу становить 70% від потенційного, а в зв'язку із зростання цін на товари і послуги, часовий лаг, що утворюється дозволяє достатньо умовно говорити про підвищення життєвого рівня на основі експоненти зростання заробітної плати.

Невилплати досягли таких масштабів, що стали практично найвагомішою причиною соціального напруження в регіонах.

В колишній радянській системі це було немислимо, через що молода українська держава сильно втрачає як в міжнародному іміджі, так і в недостатньому кредиті довіри при проведенні внутрішньої політики.

Причини відомі: нечіткість і безграмотність у проведенні економічних реформ, поверхнева реструктуризація економіки, пріоритет жорсткої монетарної політики над соціальним сектором, низька ефективність суспільного виробництва, безвідповідальність працівників органів влади.

Все це привело до виведення з обігу значної грошової маси через невилплату стипендії, заробітної плати, соціальних виплат, що, в свою чергу, подавило платоспроможний попит населення; посилило фінансові диспропорції, що привело до глобальної фінансової кризи.

Тому потрібно, на нашу думку, прийняти ряд заходів.

1. Необхідно чітко встановити, що заробітна плата формується на основі трудового договору, але не нижче від мінімально встановленої, згідно Генеральної тарифної угоди для працівників відповідного профілю.

2. Орієнтація господарств усіх форм власності повинна бути спрямована на альтернативні джерела отримання заробітної плати крім державних надходжень;

3. Потрібно стимулювати працевлаштування за сумісництвом, розширення вторинної зайнятості;

4. Передбачити регулювання фонду оплати праці в сторону збільшення через збільшення реалізації конкурентоздатності продукції.

В умовах переходу до ринку принципово змінюється суть категорії формування доходів. Рівень доходів є одним з найважливіших показників благополуччя людини і суспільства в цілому. Він дає можливість об'єктивно оцінити ситуацію в країні, спрогнозувати економічне і політичне майбутнє.

Щодо структури грошового доходу, то картина наступна. Основну частку надходжень становить оплата праці (біля 65%). В сторону збільшення помінялись доходи від реалізації продукції особистих підсобних господарств (до 10%) та отримання пенсій (9%). Проте в останні роки зменшуються виплати і додаткові пільги (4,65%), в той час, коли ще 1995 р. вони становили 6,9%), стипендії (0,1%), виграші і відсотки по вкладах в установах банку (до 5,5%).

Цікава ситуація складається із витратами населення: збільшується частка обов'язкових платежів при абсолютному зменшенні виплат на забезпечення життєво необхідних позицій. Так, плата за утримання житла і комунальні послуги зросла в 1999 р. порівняно з 1995 р. майже на 50%, на оплату особистих та виробничих послуг – з 37,2% до 9,5%); збільшились податки, збори, платежі. Зате зменшились витрати на харчування (з 43,1% до 40,2% на початок 1999р), непродовольчі товари (з 27,5% до 23,9%).

Не може не насторожувати той факт, що такий сміхотворний середньодушовий грошовий місячний дохід у межах 30-60 грн. отримує най- більша частка населення (26.5%). Намітилась стійка тенденція до зниження рівня забезпечення населення предметами культурно-побутового та господарського призначення. Забезпеченість населення в 1997 досягла (на 1000 чоловік, до рівня 1990 року): холодильниками – 55,2%, телевізорами – 56,1 %, пральними машинами – 73,3 %, магнітофонами – 76,2 %, фотоапаратами – 71,7 %, велосипедами і мопедами - 49 %.

Зниження частки заробітної плати у вартості продукції призводить до падіння життєвого рівня. Наприклад, частка заробітної плати у продукції в США становить приблизно 5%, а в нас по деяких групах товарів вона становить більшу половину.

Суттєвим моментом впливу на рівень життя населення є мотивація. Розвиток трудової мотивації повинен носити висхідний момент: від сприйняття праці як неприємної і вимушеної необхідності до бажання бути потрібним суспільству незалежно від матеріальних винагород.

Зміна форм власності, безробіття, розвиток підприємництва поміняли і сам механізм мотивації праці: від адміністративних методів до економічних, правових. Оскільки індивід і колектив є складовими суспільства, то орієнтація відбувається на превалюванні особистих і колективних інтересів над суспільними.

Вітчизняний мотиваційний механізм мусить корінним чином відрізнятись від західних з причини різного рівня економічного розвитку, різних методичних підходів до дослідження. В Україні зараз формується ринок праці, виходячи з теорії монетаризму: менше бюджетних асигнувань, низький рівень заробітної плати, низька вартість робочої сили.

Низький мотиваційний поріг продиктований, насамперед, такими моментами:

- незацікавленістю основної маси працівників у кінцевому результаті;
- спадом виробництва;
- інерційністю мислення та підходів;
- незначним рівнем зарплати з перспективою незначного росту;
- заробітна плата втратила свою функцію відновлювальної та стимулюючої.

Загальний огляд ситуації щодо життєвого рівня населення дозволяє визначити певні напрямки щодо його підвищення.

В економічній сфері:

- – прискорення процесу економічних реформ;
- реструктуризація економіки;
- зниження податкового тиску з метою подальшого розвитку підприємницької ініціативи;
- залучення до приватизації якомога ширших верств населення;
- прискорення науково-технічного прогресу;
- розширення інвестиційного та інноваційного процесу;

В. Брич

Концептуальні підходи до ...

- сприяння у розвитку індивідуального підсобного господарства;
- розвиток регіональних програм соціально-економічного розвитку;
- посилення відповідальності на всіх рівнях процесу відтворення робочої сили: формування, розподілу та використання.

В аграрному секторі:

- організація сприятливих умов для розвитку різних форм власності;
- підвищення рівня заробітної плати до розміру фонду життєвих засобів, необхідних для забезпечення норм життєдіяльності людини;

- посилення мотиваційного механізму;
- збереження і підтримка стабільної зайнятості на селі;
- у трудодефіцитних районах залучення до с/г робіт пенсіонерів, підлітків, частково зайнятих;

- у трудонадлишкових районах розвиток галузей соціальної інфраструктури, створення сприятливих умов для успішного ведення особистого підсобного господарства.

В сфері ринку праці:

- удосконалення моніторингу ринку праці;
- підвищення якості інформаційних послуг в сфері зайнятості;
- подальший розвиток системи професійної орієнтації і психологічної підтримки населення;
- покращення діяльності регіональних центрів зайнятості населення, їхня взаємодія зі всіма органами влади для вироблення спільних дій тактичного і стратегічного характеру;

- розробка заходів щодо підвищення професійної і територіальної мобільності робочої сили;
- покращення професійно-кваліфікаційної структури робочої сили;
- розширення мережі бізнес-інкубаторів та інших форм навчання основам бізнесу для відкриття власної справи і працевлаштування в сферу малого та середнього підприємництва;
- підтримка та залучення безробітних для участі в громадських роботах;

В соціальній сфері:

- оптимізація процесу соціального партнерства;
- підвищення адресності соціальних допомог;
- посилення ролі трудових договорів;
- удосконалення нормативно-правової бази;
- підтягування рівня життя сільських жителів до міських нормативів;
- підтримка і розвиток об'єктів соціальної інфраструктури;
- припинення процесу маргіналізації населення;
- розвиток систем страхування;
- вдосконалення системи соціального захисту безробітних та її інтеграція в єдину систему соціального забезпечення.